

Vakıflar Dergisi

Yıl: Aralık 2017 • Sayı: 48

Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl: Aralık 2017- Sayı 48 Hakemli Dergidir.
TUBİTAK ULAKBİLİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanı (SBVT) tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651
ISSN: 1011-7474

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Dr. Adnan ERTEM

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Adnan TÜZEN

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editörler

Hüseyin ÇINAR, Fatih MÜDERRİSOĞLU

İngilizce Editör

Miyase KOYUNCU KAYA

Dergi Sekreteryası

Hasan DEMİRTAŞ

Tashih

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mehmet BULUT	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz KURT	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Mehmet ÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ali YILMAZ	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Miyase KOYUNCU KAYA	Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
Yrd. Doç. Dr. Fatih MÜDERRİSOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Hakkı ACUN	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Mehmet AK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AĞGÜNDÜZ	Amsterdam Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Abide DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID	Macar Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Özer ERGENÇ	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Süreyya FAROQHI	Bilgi Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAYA	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus KOÇ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Heath W. LOWRY	Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. İlber ORTAYLI	Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsrev SUBAŞI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Eugenia KERMELİ ÜNAL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Aysel TÜKEL YAVUZ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Musa YILDIZ	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vefa ÇOBANOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY	Emekli Öğretim Üyesi
Evangeila BALTA	Ulusal Yunan Araştırma Vakfı / Yunanistan
Mehmet ÇETİN	Araştırmacı

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler ünvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukukî mesuliyeti yazarına aittir.

Yazışma Adresi

T.C. BAŞBAKANLIK

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı No: 10 06050 Ulus / ANKARA / TÜRKİYE
Tel: (0312) 5096000- Faks: (0312) 324 47 22
e-posta: vakiflaryayin@yahoo.com- web: www.vgm.gov.tr

Yapım

Semih Ofset S.E.K. Yayıncılık

Kapak ve Sayfa Tasarımı

M. Edip ERDOĞAN

Baskı

www.semihofset.com.tr- 0312 341 40 75

İÇİNDEKİLER

Takdim	3
Önsöz	5
İçindekiler/Contents	7
Amasya Kazası'nda Seydi Çelebi ve Mehmed Çelebi'ye Ait H. 790/ M. 1388 Tarihli Türkçe Vakfiye Turkish Waqf Deed that Belongs to Seydi Çelebi and Mehmed Çelebi in District of Amasya Dated H. 790/ M. 1388 Sıddık Çalık	9
Niksar Kazası Sinan Bey Vakıfları Waqfs of Sinan Bey in the District of Niksar Ali Açıkl	17
Sıbyan Mekteplerinin Mimarisi: Abdullah Paşa Sıbyan Mektebi Örneği Architecture of Sıbyan Mektebs: Sample of Abdullah Paşa Sıbyan Mekteb Çiğdem Belgin Dikmen - Ferruh Toruk.....	35
Osmanlı'da İcâreteyn Uygulaması Hakkında Yeni Değerlendirmeler New Perspectives on the Practice of İcâreteyn (Double-Renting) in the Ottoman Waqf System Ramazan Pantık.....	75
Çemişgezek Süleymâniye Camii Vakfı Süleymâniye Mosque of Cemisgezek Celalettin Uzun.....	105
18. Yüzyılda Hayırsever Bir Osmanlı Veziri: Hâfız Mustafa Paşa'nın Elazığ ve Malatya Vakıfları A Benefactor Ottoman Vizier in the 18th Century: Elazig and Malatya Foundations of Hâfız Mustafa Pasha Murat Alanoğlu	123
Alaca Minare Mescidi Yapısal Performansının İncelenmesi Investigation of the Structural Performance of Alaca Minaret Mosque Burçin Şenol Şeker	137
Cihât Mevzuatı Jihât (Duties) Legislation Talip Ayar.....	145
Tarihçe-i Harem-i Şerif-i Kudsi History of Harem-i Şerif in Jerusalem Mevlüt Çam.....	195
Kitâbiyât.....	203
Hasan Hüseyin Güneş, Kudüs Meğâribe Mahallesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017, 260 s. ISBN: 978-975-19-6820-3 Mustafa Öksüz.....	205
Mustafa Kaygısız, Turgutoğulları: Orta Anadolu'nun Türkmen Beyliği, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, Aralık 2016, XIV + 200 s. ISBN: 978-605-9427-59-3. Yusuf Turan Günaydın	207
İbrahim Hakkı Konyalı'nın Kayıp Arşivinden İstanbul'da Mimar Sinan Eserleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ, İstanbul, 2016, 456 s. ISBN: 605-913-25-10 Mehmet Kurtoğlu.....	213
Haliç'te Büyük Bilgi Şöleni: 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi'nin Ardından Yılmaz Kurt	219

Amasya Kazası'nda Seydi Çelebi ve Mehmed Çelebi'ye Ait H. 790/ M. 1388 Tarihli Türkçe Vakfiye

Sıddık Çalık*

Öz

Üzerinde çalıştığımız vakfiye, Kadı Burhaneddin devletinin sonlarına tekabül eden döneme aittir. Vakfiye Hicrî 790 /Miladî 1388 tarihli olup, bazı hususiyetleriyle önemi hâiz bir belge niteliğindedir. Her şeyden önce, vakfiyeyi, eski tarihli ve sayıları oldukça az olan orijinal vakfiyeler içerisine dahil edebiliriz. Keza belgenin dili Türkçedir. Bu hususiyeti, onun çok nadir bir eser olduğunu gösterecek niteliktedir. Hatta bu belgeye, yukarıda vakfiyelerin dili ile ilgili mütalaalarımızı dikkate alırsak, ilk Türkçe vakfiye diyebiliriz. Belge tam manasıyla dönemin dilini ve yazı tarzını yansıtmaktadır. Fizikî özelliklerinden de anlaşıldığı kadarıyla vakfiye, 14. yüzyıla aittir. Vakfiyede, vakf edilen yerlerin malikâne olması, dönemin toprak tasarruf hususiyetinin ipuçlarını yansıtmaktadır. XIV. Yüz yıl Anadolu'sunun toprak rejimine baktığımızda elimizdeki vesikanın, dönemin sosyo-ekonomik yapısına nasıl ışık tuttuğunu anlamış olacağız.

Anahtar Kelimeler: Vakfiye, Kadı Burhaneddin Devleti, Malikâne, İkta, Beylikler Dönemi

Turkish Waqf Deed that Belongs to Seydi Çelebi and Mehmed Çelebi in District of Amasya Dated H. 790/ M. 1388

Abstract

This waqf deed that I studied upon belongs to the Kadi Burhaneddin's State's last period. The date of waqf deed is 1388, and the document is very crucial with some aspects. First and foremost, this waqf deed is one of the old-dated and rare original waqf deeds. In this respect, the language of the document is Turkish. This aspect shows that this waqf deed is a rare document. Even considering our comments on the language of waqf deeds we can say that this is the first waqf deed in Turkish. Document reflects the language and the writing style of that period. By looking at the physical characteristic of the document, we can claim that it belongs to the 14th century. The lands were recorded as malikane in waqf deed and this gives us clues on land tenure system of that term. When we look at the land regime of 14th century Anatolia, we will understand how this waqf deed in question sheds light on the socio-economic structure of the period.

Keywords: Waqf deed, Kadı Burhaneddin State, Malikane, Ikta, Period of Principality.

* Yrd.Doç.Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi;
siddikcalik@gmail.com

Giriş

İnsanda fitrî olarak var olan yardımlaşma hissini, cemiyetleşme ile birlikte müesseseleşmeye dönüştüğü bilinen bir gerçektir. Tarih boyunca bir çok toplumda görülen yardımlaşma ve dayanışma organizasyonu, İslâm toplumlarında daha çok *vakıf* kurumu olarak tezahür etmiştir. İslâm'ın aslî kaynaklarından Kur'ân ve hadisler Müslümanları infakta bulunmaya teşvik etmektedir. Bu anlayışın bir neticesi olarak vakıf kurumu yaygınlaşırken, bizzat Peygamber efendimiz hayatta iken müminlerin hayrına olacak şeyler vakfederek bu alanda öncülük etmiştir. Bir nevi sosyal yardımlaşma kurumu olarak, toplumların sosyoekonomik hayatı üzerinde derin izler bırakan vakıflar, tarihî süreç içerisinde yaygınlaşarak, İslâm toplumları için hayatî müesseseler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir (Günay, 2012: 476).

Kelime mânâsı olarak vakıf; duruş, durma, durdurma, ayırma olarak tabir edilirken (Sami, 1998:1496), ıstılahî anlamda daha geniş tarifleri vardır. (Berki, 1962: 9-14; Bilmen, 1969: 285; Yedi yıldız, 2012: 475-479). Bu araştırmacıların müttefik olduğu tarifi hulasası, vakfın; bir kimsenin, hiç bir menfaat karşılığı gözetmeksizin mâliki olduğu mallarını Allah rızası için insanların istifadesine sunmasıdır (Öztürk, 1999:21).

Emevî devrinden itibaren tedricî bir şekilde gelişme gösteren vakıf kurumları, Abbasiler döneminde İslâm hukukunun genişlemesiyle birlikte yaygınlaşmaya başlamıştır. İslâmiyet'in yayıldığı diğer coğrafyalarda da varlığını gösteren vakıflar, özellikle Orta Asya Türk devletleri arasında ehemmiyetli bir mevki elde etmiştir. İslâmiyet öncesi Türk seciyesinde belirgin bir hususiyet olan cömertlik (akı) anlayışının, İslâm'ın vakıf anlayışıyla imtizaç etmesiyle birlikte bir hayli vakıf müesseseleri vücuda getirilmiştir (Köprülü, 1942: 10-14).

Selçuklu devletleri, beylikler ve Osmanlı Devleti ile birlikte büyük bir ivme kazanan vakıf kurumları, gelişim çizgilerini adeta zirveye çıkararak, günümüze kadar varlığını hissettiren önemli insanî değerler manzumesi zincirini teşkil eden halkalar arasında yerini almıştır.

Vakıfların gelişimi ile birlikte birçok kaynak külliyesi de oluşmaya başlamıştır. Bunlar, resmi yazışmalardan, telif kitaplara, kitabelere ve mimari yapılara kadar vakıf kurumlarının tarihini ortaya çıkaracak temel kaynak özelliğine sahip eserlerdir. Bu kaynak külliyesi içerisinde en önemli mevkie kuşkusuz vakfiyeleri koyabiliriz. Vakfiyeler, bir vakfın senedi niteliğinde asıl belgelerdir. Bir vakfın; gelir ve giderlerinin neler olduğu, nasıl idare edileceği, görevlilerin kimler olduğu ve hangi şartlarda bu görevlerini ifa edeceği ve vakıftan kimlerin ve nasıl faydalanılacağı ayrıntılı bir şekilde yazılarak şahitler huzurunda kadiya tasdik ettirilip vakfa resmîyet kazandırıldı (Özgüdenli, 2012: 465-466).

Arşiv ve kütüphanelerimizde 45 bine yakın vakfiye bulunmaktadır.¹ Bu vakfiyelerin tamamına yakını 15. Yüzyılın ortalarından itibaren tertip edilmiştir. Bu tarihten önceki vakfiyelerin sayısı ise oldukça azdır. Söz konusu döneme ait vakfiyelerle ilgili önemli çalışmalar yapılmış olup, büyük bir kısmı gün yüzüne çıkarılmış vaziyettedir (Yüksel, 2012: 467-469). Anadolu Selçukluları, Anadolu beylikleri ve Osmanlı devletinin ilk elli yılına kadar olan vakfiyelerin sayısının toplam 100 civarında olduğu tahmin edilmektedir. (Yüksel, 2012: 468-469; Çam, 2016: 21) Bizim yapmış olduğumuz çalışmada ise; Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı'nın ilk 150 yılına (Fatih'in tahta çıkışına) kadar 250 civarında vakfiye tespit edilmiştir (Çalık, 2005:21-22).

Nitekim yukarıda ifade ettiğimiz Anadolu Selçukluları, Anadolu Beylikleri ve erken Osmanlı dönemine kadar düzenlenmiş vakfiyelerin, Orhan Bey'in Hicrî 724 tarihli Farsça vakfiyesi (Uzunçarşılı, 1941: 277-288) ve Kütahya'da Germiyanoglu Yakup Bey'in Hicrî 814 tarihli Türkçe özet vakfiyesi (Gülensoy, 1976: 613-644) hariç tamamı Arapçadır. (Yüksel, 2007: 27-50) Bu süreçte bir kaç tane Türkçe vakfiye görülse de

1 Son yıllarda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü VAYS projesiyle Türkiye'deki arşiv ve kütüphanelerdeki belge, defter ve yazma eserler taranarak vakıf tescil muamelelerine ve araştırma hizmetlerine sunulmuştur. Yakın zamanlara kadar literatürümüzde mevcut vakfiye sayısı 27 bin olarak telaffuz edilirken, söz konusu proje neticesinde ortaya çıkan yeni belgelerle bu sayı 45 bine yaklaşmıştır. Tasnifler arttıkça bu sayının da artacağını tahmin etmekteyiz.

bunlar sonradan Arapçadan Türkçeye tercüme edilenlerdir (Yüksel, 2012: 468).

Vakfiyeler hakkında yukarıdaki izahatımız, daha çok, mevcut arşivlerimizdeki veriler ve bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar çerçevesindedir. Lakin arşiv ve kütüphanelerimizin tam manasıyla tasnif edilmediği göz önüne alınırsa, yeni belge ve bilgilerin ortaya çıkacağı aşikârdır. Hatta bazı şahıslara ait evlerden ve mahzenlerden de bu tür eserlerin çıktığına çoğu kez şahit oluyoruz. Nitekim bu makalenin konusunu teşkil eden vakfiye de bu yolla elde edilmiştir.²

Vakfiyenin Diplomatik Tahlili

Üzerinde çalıştığımız vakfiye, Kadı Burhaneddin devletinin sonlarına tekabül eden döneme aittir. Belge, Evâsıt-ı³ Şaban Hicrî 790 (Miladî 24 Ağustos 1388) tarihli olup, bazı hususiyetleriyle önemi hâiz bir belge niteliğindedir. Her şeyden önce, vakfiyeyi, eski tarihli ve sayıları oldukça az olan orijinal vakfiyeler içerisine dahil edebiliriz. Keza belgenin dili Türkçedir. Bu hususiyeti, onun çok nadir eser olduğunu gösterecek niteliktedir. Hatta bu belgeye, -yukarıda vakfiyelerin dili ile ilgili mütalaalar dikkate alınır- şimdiki kadar mevcut olan ilk Türkçe vakfiye de diyebiliriz. Belge tam manasıyla dönemin dilini ve yazı tarzını yansıtmaktadır. Nitekim vakfiyenin fizikî özellikleri de 14. Yüz yıla ait olduğunu göstermektedir:

Vakfiye, 22 satırdan meydana gelmekte olup klasik dönem vakfiyelerine göre daha küçük, yaklaşık 25 x 40 cm boyutlarındadır. Kalın *abadî-sultanî* filigransız kâğıda sülüs-kırık divanî yazı tarzında kaleme alınmıştır. Belgenin bazı yerleri yıpranmış ve küçük parça kayıpları olsa da, konu bütünlüğünü bozacak mahiyette bir metin kaybı söz konusu değildir. Nitekim belge

² Vakfiye, Ankara'da Ayrancı'da kurulan Antika pazarında bir grup tereke evrak arasında bulunmuştur. Restorasyon için İstanbul'a gönderdiğim vakfiye, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı yetkililerinin belgenin varlığından haberdar olup, talep etmeleri üzerine kütüphaneye verilmiştir. Vakfiye henüz tasnife açılmadığından demirbaş numarası verilmemiştir.

³ Evâsıt ayın ortası olarak Şaban ayının 20'si esas alınarak miladi tarihe çevrilmiştir.

erbabınca restore edilmiş ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki suretiyle (VGMA, 594: 125/106. Sırasında) karşılaştırılarak, eksik yerleri tamamlanmıştır.

Belgeyi diplomatika açısından değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda, bir vakfiyenin temel unsurları olan rükunlarının (Kütükoğlu, 1994: 359-366 ; Yüksel, 2012: 468) mevcut olduğunu görmekteyiz. Kadı tescil kısmı tam olup son kısımda Sivas kadısı Mustafa'nın mührü bulunmaktadır. Beş satırlık *hamdele ve salvele* kısmından sonra, vakıf kurucularının *Seydi Çelebi ve Mehmed Çelebi ibney Halil'in* olduğu ifade edilmektedir. Bundan sonra, çoğu Arapça ifadelerle kuruculara uzun övgüler ve durumları hakkında malumat verilmiştir.

Vakfın mevkuflarının yazıldığı bölümde, vakıf kurucuları, Sivas kazasında bulunan Ebugen köyü⁴ ile Karagömlek köyünün yarım malikâne hisselerini ve Ebugen köyü deresinde Seküyurt toprağında akıttığı *tatlı ve acı çeşmesini* vakfetmiştir.

Meşrutasında ise, vakfettiği köylerdeki yarım hisse malikane gelirinden söz konusu çeşmenin gerekli bakım ve onarımının yapılması, Regâib, Berat ve Kadir gecelerinde bal helvası yapılarak fakir ve yoksullara dağıtılması, bu harcamalardan sonra artan gelirin de müteveli olanlara verilmesi şart kılınmıştır.

Vakıf idaresinin belirtildiği bölümde ise, vakfın tevliyetine Pir Nazir Ağa, onun ölümünden sonra oğlu Halil Ağa'nın müteveli olması, Halil Ağa'nın da ölümünden sonra nesli devam ettikçe çocuklarının müteveli olmaları ifade edilmiştir. Halil Ağa'nın neslinin kesilmesi durumunda ise, gelirlerden artan kısmın Medîne-i Münevvere -*şerrefehallâhu ilâ yevmi'l-kıyâme*- fakirlerine verilmesi şart kılınmıştır.

Vakfın kuruluşuna dair, fıkıh imamlarının hükümleri delil gösterilerek, vakfın sahih olduğu ifade edildikten sonra, vakfa hâle gelmemesi için beddua metni de ilave edilmiştir.

Nihayet, vakfiye tarihi ay ve gün ile birlikte yazılarak sonlandırılmıştır. Belgenin en alt

⁴ Sivas merkezine bağlı Dedeli köyü.

kısımında beş adet şahit isimi de kayda geçirilerek vakfiye tamamlanmıştır. Şahitlerin arasında bulunan *Durak, Sübhanverdi* gibi isimler, 15. Yüz yıl öncesi belgelerde yaygın olarak kullanıldığı için, belgenin 14. Yüz yıla ait olduğu fikrini teyit eden diğer karinelere dendir.

Vakfiyenin Tarihi Değeri

Belge, her şeyden önce şimdiki kadar elimizde mevcut olan ilk Türkçe vakfiyedir. Türkçe belge ve metinlerin az bulunduğu 13-14. Yüz yıllarda kaleme alınmış olması; gerek dönemin Türkçe dil özelliklerini göstermesi açısından, gerekse *diplomatiya* özellikleri açısından erken dönemlere ait olması dikkate şayandır. Keza, belge, bu dönemlerde Türkçenin hukuk ve yazışma dili olma hususiyetinin erken denecek bir dönemde başladığını göstermesi açısından da hayli ehemmiyete sahiptir. Zira bu hususta genel kanaat, vakfiye gibi hukukî belgelerin Türkçe olarak tanzim edildiğine dair ilk örneklerin 15. yüzyılın sonlarına tesadüf ettiği yönündedir. Oysa elimizdeki bu belge, bu tarihi yüz yıl kadar daha eskiye götürmektedir.

Vakfiyede, söz konusu vakf edilen yerlerin *malikâne* olması, dönemin toprak tasarruf türlerinin ipuçlarını taşımaktadır. XIV. Yüz yıl Anadolu'sunda cârî toprak rejimine baktığımızda elimizdeki vesikanın, dönemin sosyoekonomik yapısına nasıl ışık tuttuğunu daha iyi anlamış olacağız.

Malum olduğu üzere, Anadolu Selçuklularındaki araziler, genel itibariyle devletin kontrolünde olup, *ikta* usulü ile tasarruf edilmekteydi (Turan, 1950: 949-959) Bu anlayış daha çok Türk-İslam devlet geleneğinin tecrübe ve birikimlerinden elde edilmiş bir sistemdir. Buna ilaveten, yine aynı geleneğin devamı olan ve *ikta* sistemi içerisindeki mîrî arazi uygulamalarından farklı olarak, mülk ve vakıf arazileri de bulunmaktaydı. Bu arazi sistemi, 13. Yüzyılın başlarına gelindiğinde Selçuklu hakimiyetindeki bölgelerde tam manasıyla teessüs edilmiş vaziyette idi (Turan, 1950: 949-959). Moğol istilasıyla sarsılan Selçuklu idaresi,

XIII. Yüz yılın ikinci yarısından itibaren bozulmaya, özellikle Orta Asya üzerinden gelen Türk göçlerinin yoğunluğuyla birlikte, sosyo-ekonomik yapıda da değişimler görülmeye başlamıştır. Bu yüzyılın sonlarına doğru İlhanlı valilerinin egemenliğine giren Anadolu, siyasal ve toplumsal olarak parçalanmış bir yapıya dönüşmüştü. Bu dönüşüm, mîrî arazi sisteminden özel mülkiyet uygulamalarına geçiş sürecini hızlandırmıştır (Turan, 1948:552-559). Nitekim Beyliklerin bu dönemdeki arazi yapısı önemli oranda özel mülkiyete dönüşmüş vaziyetteydi.

Üzerinde çalıştığımız vakfiye de Anadolu'da bir nevi feodal yapının oluştuğu 14. yüzyılın sonlarına aittir. Bu dönemde Orta Anadolu'ya Eratnalılar ve onların devamı niteliğinde olan Kadı Burhaneddin devleti hâkimdi. Bu beyliklerin egemen olduğu Sivas, Amasya ve Tokat sahası, Selçuklu dönemi mîrî arazi yapının bozulduğu ve mülkiyete geçişin en yaygın olduğu bölgelerdir (Turan, 1948: 552). Keza güvenlik endişesi ve istikrarsızlığın yaygın olduğu bu dönemlerde, mülk arazilerinin vakfa dönüşme sürecinin hızlandığı da bilinen bir gerçektir (Yüksel, 2007: 38).

Vakfiyenin içeriğinden hareketle, bu vakfın kuruluş gayesini, yaygın bir türü olan *hayrî-evlatlık* vakıflar dairesinde değerlendirmemiz mümkündür. Tevliyetin babadan oğula geçmesi, evlatlık vakıf olduğunu gösteren en önemli özelliğidir. Artan gelirlerin müteveli olan evlatlara veriliyor olması şartı da *evlatlık vakıf* olduğuna dair diğer bir karinedir. Keza, tatlı ve acı su çeşmesi gibi hayatî ihtiyaç olan eserlerin korunması ve tamirinin meşrûta arasında yer alması da vakfın hayır gayesiyle tesis edildiğini göstermektedir. Aynı şekilde müteveli olanların nesilleri kesildiğinde artan gelirlerin, Medine-i Münevvere fakirlerine intikal etmesi kaydı da hayrî vakıf olduğuna bir başka delildir (Günay, 2012: 478).

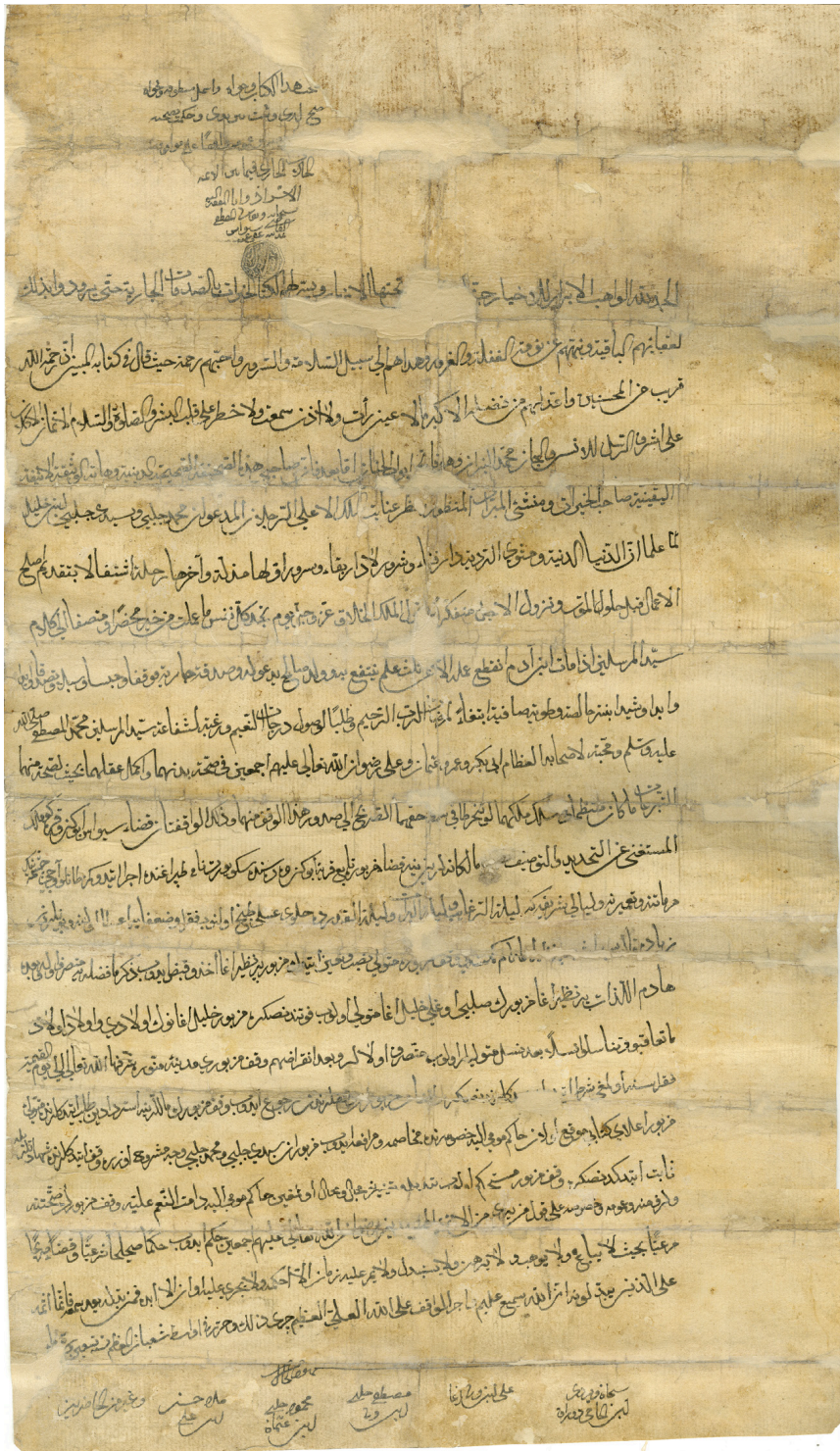
Netice itibariyle, gerek dil gerek muhtevası açısından nadir belge niteliğinde olan bu vakfiye kaynakların yetersiz olduğu, XIV. yüzyıl Anadolu'sunun sosyoekonomik yapısının anlaşılmasına bir nebze de olsa katkı sağlayacak özelliğe sahiptir.

Kaynaklar

- Barkan, Ö. Lütfi (1939). "Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu'unda Aldığı Şekiller: Malikâne- Divanî Sistemi", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, 2: s. 166-172. (Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler-I, 1980, 151-208).
- Berki, A. Himmet (1962). "Hukukî ve İctimâî Bakımdan Vakıf". *Vakıflar Dergisi*, C. 5: s. 9-14.
- Bilmen, Ö. Nasuhi (1969). *Hukukî İslâmiye ve İstlâhat-ı Fikhîye Kâmusu*. C. 2, İstanbul.
- Çalık, Sıddık (2005). "Selçuklu ve Beylikler Dönemi Vakıfları". *Selçuklu ve Beylikler Dönemi Vakfiye Tuğraları*. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara. s. 21-22.
- Çam, Mevlüt (2016). *16. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Arapça Vakfiyeler ve Osmanlı Sisteminde Eğitim (Saraybosna Hüsrev Bey ve Edirne Sultan II. Selim Medreseleri Örneğinde)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Genç, Mehmet (2003). "Malikâne Divanî", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara. C. 27: s. 518.
- Gülensoy, Tuncer (1981). "Germiyanoglu II. Yakup Beyin Taş Vakfiyesi", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*. TTK yay., Ankara. s. 613-644.
- Günay, H. Mehmet (2102). "Vakıf". *DİA*, C. 42. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara. s. 478.
- Köprülü, Fuat (1962). "Vakfî Müesseselerinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü". *Vakıflar Dergisi*, C. 2: s. 1-36.
- Kütükoğlu, Mübahat (1994). *Osmanlı Belgelerinin Dili*. Kubbealtı Yayınevi, İstanbul.
- Özgüdenli, O. Gazi (2102). "Vakfiye". *DİA*, C. 42. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara. s. 465-466.
- Öztürk, Nazif (1999). "Sosyal ve Siyaset Açısından Osmanlı Dönemi Vakıfları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara. s. 21.
- Şemseddin Sami, (1998). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul.
- Turan, Osman (1950). "İkta". *İslâm Ansiklopedisi*, V/2. Millî Eğitim Bas., İstanbul.
- Turan, Osman (1948). "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, Mîrî Topraklar ve Hususi Mülkiyet Şekilleri". *Bellekten*, XII/47, Ankara. s.549-574.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi 724 Rebiülevvel – 324 Mart". *Bellekten*. TTK Yayınları, C. V., Sayı 19: s. 277- 288.
- Yediyıldız, Bahaeddin (2012): "Vakıf". *DİA*, C. 42, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, , s. 475-479.
- Yüksel, Hasan (2012). "Vakfiye". *DİA*, C. 42, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara. s. 467-469.
- Yüksel, Hasan (2007). "Beylikler Dönemi Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, C. XXX, Ankara. s. 38.

Ekler:

Ek 1: Seydi Çelebi ve Mehmed Çelebi'ye Ait H. 790/ M. 1388 Tarihli Türkçe Vakfiye

Ek 2. Seydi Çelebi ve Mehmed Çelebi'ye Ait H. 790/ M. 1388 Tarihli Türkçe Vakfiyenin Çeviri-Yazısı

Ezvaha hâze'l-kitâbu ve hevâhu ve eşmele mantûkahu ve fahvâhu sahha ledeyye ve sebbete beyne yedeyye ve hakemtü bi-sihhatihi ve lüzûmihi fî-husûsihi ve umûmihi vâkifen alâ-mevâkîfî'l-hâlâtî'l-cârî fimâ beyne'l-e'immetî'l-eşrâfi ve ene'l-fâkîru ileyhi Sübhânehu ve Ta'âlâ el-Mustafa el-Kâdî bi-medînei Sivas ufiye anhu.

(Mühür) Bende-i Hüda –Mustafa- Abdullah.

El-Hamdü li'llâhî'l-Vâhibu'l-ebrâri li'l-ahyâr (...) tahtihe'l-enhâr ve yessere lehüme'l-kitâbe'l-hayrâti bi's-sadakâti'l-câriyeti hattâ yürevvidü bi-zâlike (bi aklin şihemi) li-ukbâihimi'l-bâkiyeti ve nebbehüm an-nevmeti'l-gafleti ve'l-gurûri ve hedâhum ilâ-sebîli's-selâmeti ve's-sürûri ve ehabbehüm rahmetehu haysü kâle fî-kitâbihî'l-mubîni "inne rahmetallâhi karîbun mine'l-muhsinîn" ve e'adde lehum min-fazlihi'l-ekber mâ lâ aynun re'at ve lâ üznün semî'at ve lâ hatare alâ-kalbi'l-beşeri ve's-salâtu ve's-selâmu'l-etemmâni'l-ekmelâni alâ-eşrefi'r-rusuli li'l-insi ve'l-cân Muhammedi'n-nîrân ve hüve fâtihu'l-ebvâbi'l-cinâni.

Emmâ ba'd; Fe inne sâhibey hâzihi's-sahîfeti's-sahîhati'l-medîniyye ve hâmmeti'l-vesîkati'l-enîkati'l-yakîniyye sâhibu'l-hayrât ve münşiu'l-mebarrât el-manzûr bi-nazari inâyeti'l-meliki'l-a'lâ er-reculâni el-med'uvvâni Mehmed Çelebi ve Seydi Çelebi ibney Halil lemmâ alimâ enne'd-dünya'd-deniyete ve mesve't-terdiyye dâru fenâin ve şurûrin lâ-dâru bekâin ve surûrin evveluhâ mezelletun ve âhiruhâ rihletun iştigâlen bi-takdîmi aslahi'l-a'mâli kable hulûli'l-mevti ve nüzûli'l-eceli mütefekiren bi-kavli'l-Meliki'l-Hallâki azze ve celle "yevme tecidu küllü nefsin mâ-amilet min-hayrin muhdaran" ve muttasifen ilâ-kelebi seyyidi'l-mürselîn "izâ mâte ibnu âdeme inkata'a ameluhû illâ an-selâsin ilmün yentefa'u bihî ve veledun sâlihün yed'û lehû ve sadakatun câriyetun" fe vakkafâ ve habbesâ ve sebbelâ ve tesaddakâ ve eyyedâ ve ebbedâ ve seyyedâ bi-niyetin hâlisatin ve taviyyetin sâfiyyetin

ibtigâen li-merdâti'-Rabbî'r-Rahîm ve taleben li-vusûli derecâti'n-na'îm ve rağbetin li-şefâ'ati seyyidi'l-mürselîn Muhammedini'l-Mustafa salla'llâhu aleyhi ve sellem ve mahabbetin li-ashâbihi'l-izâmi Ebî Bekrin ve Ömere ve Osmane ve Aliyyin rıdvânu'llâhi te'âlâ aleyhim ecma'în fî-sihhati bedenihimâ ve ekmeli aklihimâ bi-haysu li-sihhatin minhüme't-teberru'âtin mâ kâne muntaziman fî-silki milkihimâ lev teharratâ fî-semti hakkihimâ's-sarîhi ilâ-sudûri hâze'l-vakfi minhumâ ve zâlike'l-vâkifetâni Kazâi Sivas Ebuken ve Karagömlük el-müstağni ani't-tahdîd ve't-tavsîf nısf-ı mâlikânelerin yine kazâ-i mezbûra tâbî' karye-i Ebuken deresinde Seküyurt nâm toprağında icrâ ettiği tatlı ve acı çeşmenin meremmâtına ve ta'mîrine ve leyâlî-i şerîfe ki leyletür-regâib ve leyletü'l-berât ve leyletü'l-kadir'de helva aseli tabh olunub fukarâ ve zu'afâya itâ oluna ve bunlardan ziyâde (kalur ise işbu Pîr Nazir Ağa nâm kimesneyi) vakf-ı mezbûra mütevellî nasb ta'yîn itdik;

Mezbûr Pîr Nazîr Ağa ahz ve kabz idüp zikr-i mâ fazlaya mutasarrıf ola ve ba'dehû hâdimü'l-lezzât Pîr Nazir Ağa mezbûrun sulbî oğlu Halil Ağa mütevellî olub fevtinden sonra mezbûr Halil Ağa'nın evlâdı ve evlâdı evlâdı mâ te'âkabû ve tenâselü neslen ba'de neslin mütevellîler olub mutasarrıf olalar ve ba'de inkirâzihim vakf-ı mezbûru Medîne-i Münevvere -şerrefhallâhu te'âlâ ilâ-yevmi'l-kıyâme- fukarâsına olmağı şart ettik didiklerinden sonra vâkîfân-ı mezbûrân vakıflarından rücû' idüb vakf-ı mezbûrun mallarına istirdâdın taleb itdüklerinde mütevellî-i mezbûr ilâ-yı kitâbı muvakkı' olan hâkim-i mûmâ ileyh huzûrun muhâsama ve mürâfa'a idüb mezbûrân Seydi Çelebi ve Mehmed Çelebi vech-i meşrûh üzere vakf itdüklerinde şehâdetleriyle sâbit itdükden sonra vakf-ı mezbûr müstahkem olub tebdîl ve tağyîrine mecâl ve mahâl olmağın hâkim-i mûmâ ileyh dâmeti'n-ni'amu aleyh vakf-ı mezbûrun sıhhatine ve lüzûmuna ve umûmihi ve husûsihi alâ-kavl-i men yerâ mine'l-eimmeti'l-müctehidîn rıdvânu'llâhi te'âlâ aleyhim ecma'în hükm idüb hükmen sahîhan şer'iiyyen ve kazâen sarîhan mer'iiyyen bi-haysü lâ yübâ'u ve lâ yûbehu

velâ yurhenu ve lâ yüstebdelu ve lâ yemurru
aleyhi zamânun illâ ahkemehû ve lâ yecrî aleyhi
evânun illâ ebbedehû “*Fe men beddelehû ba'de
mâ semî'ahû fe innemâ ismuhû ale'llezîne
yubeddilûnehû inna'llâhe sem'ûn alîm.*” Ve ecrû'l-
vâkıfı ala'llâhi'l-aliyyi'lazîm. Cerâ zâlik ve hurrire
fî evâsıtı Şabâni'l-mu'azzam li-sene tis'în ve
(seb'amiete)

Şuhûdu'l-hâl:

- Subhanverdi b. el-Hâc Durak
- Ali b. Veli Ağâ
- Mustafa Çelebi b. Veli
- Mahmud Çelebi b. Osman
- Molla Hasan b Ali
- Ve gayruhum mine'l-hâzırîn.